

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 13.23.675 диссертациялык кеңештин эксперти педагогика илимдеринин доктору, профессор Д. Бабаевдин 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктери боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловнанын “Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы” деген темадагы диссертациясына

КОРУТУНДУСУ

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясынын мүчөсү п.и.д., профессор Д. Бабаев изденүүчү Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловнанын тарабынан жазылган «13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы» адистиктери боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн берилген *«Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы»* - деген темадагы диссертациясын карап чыгып, төмөндөгүдөй чечимге келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловнанын тарабынан берилген *«Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы»* - деген темадагы доктордук диссертациясы, диссертациялык кеңештин *профилине туура келет*. Бул илимий иште, «13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы» - адистиктеринин паспортуна толугу менен жооп берүүчү окутуунун теориясы жана методикасы боюнча илимий изилдөө иштери жүргүзүлгөн.

2. Илимий иштин максаты - негизги мектепте биологиялык билим берүүнү предметтик жана процессуалдык жактан заманбап талаптарга ылайык модернизациялоонун илимий-теориялык негиздерин аныктоо жана окутуу технологияларын өркүндөтүүнүн педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу эсептелет

2.1 Изилдөөнүн максатына жараша төмөнкү гипотеза белгиленген:

Негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн сапаты жогорулайт, эгерде:

- негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн мазмунуна таасир эткен тенденциялык процесстердин таасиринен келип чыкан биология предметинин логикалык структурасы методологиялык жактан негизделсе;
- негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн жаңыланган предметтик мазмунунун концептуалдык негиздери аныкталып, аларды ишке ашыруунун педагогикалык шарттары иштелип чыкса;
- негизги мектепте биология боюнча билим берүү процессинде аталган окуу предметинин интегративдүүлүк мүмкүнчүлүктөрү эске алынган заманбап окутуу технологиялары иштелип чыкса;
- негизги мектепте мамлекеттик стандартка жана биологиянын предметтик стандартына шайкеш жазылган окуу – методикалык комплекстер илимий жактан негизделип, окуу процессине киргизилсе;
- предметтик жана метакомпетенттүүлүктүн негизги фактору болгон окуучулардын универсалдык окуу аракеттерин, предметтик компетенттүү ишмердүүлүктөрүн калыптандыруунун мотивдери жана жолдору иштелип чыгып, практикага киргизилсе.

2.2 Изилдөөнүн максатына жана гипотезасына жараша төмөнкү милдеттер белгиленген:

1. Негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн илимий - теориялык негиздерин тактоо жана практикадагы абалы аныкталган, жетишилген ийгиликтер жана кемчиликтердин мүнөзүн ачуу менен биологиялык билим берүүнү модернизациялоо зарылчылыгы жана себептери берилген;

2. Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү интегративдүүлүк негизде модернизациялоонун жолу катары окуучулардын предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүнүн мазмунун аныктаган;
3. Кыргыз Республикасында негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн мазмунун жаңылоонун жана өнүктүрүүнүн методдорун жана педагогикалык шарттарын иштеп чыккан;
4. Биологиянын жаңыланган мазмунун, окутуу технологияларын өркүндөтүү аркылуу окуучулардын предметтик билим алуу мотивациясын жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүн калыптандыруунун моделин иштеп чыккан;
5. Биологиянын жаңыланган мазмунун жана педагогикалык шарттарын тажрыйбага киргизүүнү педагогикалык эксперимент аркылуу текшерген, алардын жыйынтыктарынын негизинде методикалык сунуштарды иштеп чыккан.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

1. Негизги мектепте биология предмети боюнча билим берүүнүн мазмуну предметтик компетенттүү ишмердүүлүктүн, биологияны окутуунун теориялык жана практикалык концепцияларынын негизинде каралган. Автор курстун мазмунун системалуулукка, бир бүтүндүүлүккө алып келген. Анын негизинде биология предметинин мазмундук өзөгүнө карай окуу материалдарын илимий фактылар, илимий түшүнүктөр, илимий мыйзам ченемдүүлүктөр аркылуу концентрациялаган.

2. Изилдөөдө негизги мектепте биологиялык билим берүү системасын модернизациялоонун тарыхый жана илимий - теориялык негиздери аныкталган, биологиялык билим берүүнүн теориядагы жана практикадагы абалы талдоого алынган;

3. Биологиялык билим берүүнүн жаңыланган мазмуну, окутуу технологиялары жана окутуу жолдору иштелип чыккан;

4. Изилдөөчү тарабынан негизги мектепте биологиянын жаңыланган түзүлүшүнүн, мазмунунун окуучулардын универсалдык окуу аракеттерине жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүнө тийгизген оң таасири илимий - методикалык жактан негизделген жана окуучулардын билим алуу мотивациясын, предметтик компетенттүү ишмердүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталган, анын негизинде методикалык сунуштар иштелип чыккан;

5. Окуучулардын универсалдык окуу аракеттерин жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүктөрүн калыптандырууга арналган методикалык ыкмалар, каражаттар кыргыз элинин табигый таалим - тарбия тажрыйбасына таянуу менен иштелип чыккан жана алардын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте текшерилген;

6. Автор тарабынан 7-класстар үчүн “Жаныбарлар”, 8-класстар үчүн “Адам жана анын ден соолугу” курстарынын окуу китептери жазылган, мугалимдер үчүн окуу методикалык колдонмолору, окуучулар үчүн иш дептерлери (орус жана кыргыз тилдеринде) билим берүү практикасына киргизилген.

Бул, «13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы» адистиктери боюнча изилдөө методдорунун талаптарына туура келет.

4. Коюлган милдеттерге (милдеттерге жетүүнүн этаптары, каражаттары, методдору ж.б.у.с) ылайык максатка жетүү мүмкүнчүлүгүн баалоо . Диссертант М.А. Сатыбекова өзүнүн алдына койгон максат жана милдеттерди чечүү үчүн төмөнкү изилдөө методдорун пайдаланган: илимий-педагогикалык, методикалык адабияттарды талдоо, анкета жүргүзүү, маек куруу, текшерүү иштерин өткөрүү, окутуу процессине байкоо жүргүзүү, педагогикалык эксперимент жана анын жыйынтыктарын талдоо. Изилдөөдө биологиянын жаңыланган мазмунун, окутуу технологияларын өркүндөтүү аркылуу окуучулардын предметтик билим алуу мотивациясын жана

предметтик компетенттүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктаган. Изилдөөдө ишмердүүлүк жана компетенттүүлүк методологияларына таянуу менен “предметтик компетенттүү ишмердүүлүк” концепциясына аныктама берилген.

Изденүүчү биологиянын жаңыланган мазмуну боюнча программасын, “Биологиянын” 7-класстар үчүн “Жаныбарлар”, 8-класстар үчүн “Адам жана анын ден соолугу” окуу методикалык комплексин (орус жана кыргыз тилдеринде) мектептик билим берүү практикасына киргизүү менен, иштелип чыккан методикалык сунуштардын натыйжалуулугун текшерип, тастыктаган.

5. Диссертациянын изилдөө объектиси диссертациянын максаты жана милдеттерине ылайык келиши.

Изилдөөнүн объектиси болуп негизги мектепте биологиялык билим берүү системасы саналган. Андыктан, педагогдордун, психологдордун, дидактиканын өкүлдөрүнүн илимий теориялык эмгектери изилденип, аларды анализдөө, синтездөө жүргүзүлгөн жана алдынкы тажрыйбалар үйрөнүлүп пайдаланылышы бул диссертациянын максат жана милдеттерине ылайык келет.

2020-2040 - жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүүнүн Программасында (КР Өкмөтүнүн 2021-ж. 4-май, № 200 токтому менен бекиген) 2040 - жылга карата билим берүү системасынын максаты болуп мамлекеттин жана коомдун ресурстарын жана мүмкүнчүлүктөрүн интеграциялоо, ошондой эле башкаруу системасын модернизациялоо аркылуу, өзгөрмөлүү шарттарга жеңил ыңгайлашуучу жана кыймылдуу социалдык-экономикалык чөйрөнү өзгөртүүгө жөндөмдүү адамдын чыгармачыл жана саламаттык потенциалын калыптандыруу максаттарын эске алуу менен диссертант М.А.Сатыбекова учурда негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн мазмуну инсандын маданияттуулугу жана ага жогорку адистик квалификациялык талап коюлушу; коомдогу эң жогорку баалуулук катары жарандардын билимдүүлүгү жана интеллекти

улуттук баалуулук катары саналышы; көп мезгил аралыгынан бери үзгүлтүксүз билим берүү системасынын калыптанышы жалпы тенденциялык процесстердин алкагында өнүгө тургандыгын белгилейт.

Мындан сырткары негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн негизин ушул тенденциялык процесстер менен шартталган төмөнкүдөй талаптар бар экендиги белгиленген:

- Жердеги бардык жашоонун баалуулугун түшүнүү үчүн тирүү жаратылыштын түзүлүштүк – функционалдык, генетикалык негиздерин, жандуу жаратылыштын бардык дүйнөсүнүн организмдеринин көбөйүшүн жана өнүгүшүн, экосистемалардын, биологиялык ар түрдүүлүктүн, эволюциянын негиздери жөнүндөгү билимдердин системасын өздөштүрүү;
- экологиялык этика нормаларын жана эрежелерин, мектеп окуучуларына экологиялык тарбиянын негизи катары жандуу жаратылышка жоопкерчиликтүү мамиле кылууну калыптандыруу;
- генетикалык сабаттуулукту калыптандыруу - сергек жашоо образынын негизи катары адамдын психикалык, физикалык жана моралдык ден соолугун сактоо;
- окуучулардын инсандыгын өнүктүрүү, биологиялык билимди практикада колдонууга, медицина, айыл чарба, биотехнология, айлана-чөйрөнү рационалдуу пайдалануу жана жаратылышты коргоо жаатындагы практикалык иш-чараларга катышууга умтулуу;
- предметтин мазмунун окутуп үйрөтүү чындыкты таанып билүү багытына ылайык ишмердүүлүк мамилеге багыт алуусу.

6. Илимий натыйжалар. Диссертациялык изилдөөдө «13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы» адистиктериндеги илимдердин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ болгон төмөндөгүдөй илимий жактан негизделген теориялык жактан жалпыланган натыйжалар берилген:

6.1. Алынган натыйжалар педагогикалык илим үчүн илимий жаңылык катары эсептөөгө болот. Биология предмети боюнча окуу – нормативдик документтердин жана окуу куралдарынын иштелип чыгышы, жаңыланган мазмунга карата тандалган методдордун ыкмалардын жана педагогикалык стратегиялардын системасы иштелип чыккан. Диссертациянын негизги жоболору педагогдун кесиптик чеберчилигин өркүндөтүүдө жана окуучулардын билим сапатын жогорулатууда жаңы илимий жыйынтык катары эсептөөгө болот. Ошондой эле биологиялык билим берүүнүн жаңыланган мазмунунун алкагында предметтик компетенттүүлүктү калыптандыруу жолдорунун иштелип чыгышы жаңы илимий жыйынтык болуп саналат.

6.2. Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгү. Диссертант М.А. Сатыбекова негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн жаңыланган мазмунун түзүүчү авторлордун бири катары “Биологиянын” предметтик стандартын, окуу китептерин, окуу методикалык колдонмолордун апробацияланышын, окуучулардын билим сапатынын өнүгүшүнө предметтик компетенттүү ишмердүүлүктүн тийгизген оң таасирин илимий-методикалык жактан негизделген жана окуучулардын билим алуу мотивациясын, предметтик компетенттүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык шарттарын окуу процессине киргизүүнү педагогикалык эксперимент аркылуу текшерип, алардын натыйжаларынын негизинде методикалык сунуштарды иштеп чыккан. Окуучулардын предметтик компетенттүүлүктү калыптандырууга багытталган педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу илимий жактан тастыкталган.

7. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү. Изденүүчү М.А.Сатыбекованын доктордук диссертациясынын материалдары Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү мектептеринде төмөнкү эмгектер аркылуу практикага киргизилген:

- КР нын билим берүү уюмдарында 6-11 класстар үчүн “Биология” боюнча предметтик стандарт (укук.ченем.документ)-Бишкек, КР ББИМ. 2022.- 115б.

- КРнын билим берүү уюмдарында 6-11 класстар үчүн “Биология” боюнча окуу программасы (укук.ченем.документ)-Бишкек, КР ББИМ. 2022.-76 б.
- Биология 7-класс. Жаныбарлар. Окуу китеби / Сатыбекова М.А., Кадырова Б. ж.б. – Бишкек: Кутаалам, 2022.-256-б.
- Сатыбекова М.А. Биология 7-класс. Жаныбарлар. Окуу-методикалык колдонмо. Сатыбекова М.А., Кадырова Б., Сатаева Ж.М. – Бишкек: Кутаалам, 2022. - 96 б.
- Сатыбекова М.А. Биология 7-класс. Жаныбарлар. Окуучулар үчүн иш дептерлери. Сатыбекова М.А., Кадырова Б., Сатаева Ж.М. – Бишкек: Кутаалам, 2022. -78 б.
- Сатыбекова М.А. Биология 8-класс. Адам жана анын ден соолугу. Окуу китеби. Давлетова Ч.С., Сатыбекова М.А., Сатаева Ж.М., Казакова Н.О., Кырбашова М.Т. – Бишкек: Кутаалам, 2022. -224 б.
- Сатыбекова М.А. Биология 8-класс. Адам жана анын ден соолугу. Окуу-методикалык колдонмо. Давлетова Ч.С., Сатыбекова М.А., Сатаева Ж.М., Казакова Н.О. – Бишкек: Кутаалам, 2022. – 128 б.
- Сатыбекова М.А. Биология 8-класс. Адам жана анын ден соолугу. Окуучулар үчүн иш дептерлери. Давлетова Ч.С., Сатыбекова М.А., Сатаева Ж.М., Казакова Н.О. – Бишкек: Кутаалам, 2022. - 80 б.
- Сатыбекова М.А. КРнын билим берүү уюмдарында 6-11 класстар үчүн “Биология” боюнча предметтик стандарт (укук.ченем.документ) -Бишкек, КР ББИМ. 2022. - 115 б.
- Сатыбекова М.А. КРнын билим берүү уюмдарында 6-11 класстар үчүн “Биология” боюнча окуу программасы (укук.ченем.документ) -Бишкек, КР ББИМ. 2022. - 76 б.
- Сатыбекова М.А. Мектептик биологиялык билим берүүнүн мазмунун жана окутуу методикасын жаңылоонун негиздери // Международный научный журнал ALATOO ACADEMIC STUDIES. - Бишкек, 2022. - №2. - 116-123 б.

- Сатыбекова М.А. Билим берүү мекемелеринде биологиялык билим берүүнүн мазмунун жаңылоо маселелери // Известия вузов Кыргызстана. - Бишкек, 2022. - №2. - 70-74 б.

- Сатыбекова М.А. Биологиялык билим берүүдөгү синергетикалык мамиле // Наука и новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2022. - №8. - 224 -225 с.

Жогорудагы диссертациянын материалдарын окутуу процессине киргизүү билим сапатын жогорулатууга зор салым болот деп эсептейбиз.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максат жана милдеттерине дал келет.

Мүчүлүштүктөр:

1. Изилдөөдө негизги проблема катары биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы изилденип жаткандыктан, аталган изилдөөдө Россия Федерациясында, Өзбекстанда, Тажикстанда “Биология” предметинин стандарттары, программалары, окуу китептери кандай өзгөрүүлөргө дуушар болгону жөнүндө маалыматтар берилсе максатка ылайыктуу болмок. Себеби биздин Республикада орус, өзбек, тажик тилинде окуган мектептер кыргыз тилинде чыккан биология китептерин пайдаланбаган учурлар бар.

Совет доорунда бирдиктүү стандарт, программа, түрдүү тилдерге которулган биология предмети окулуп келген. Ошондуктан “Биология” предметинин мазмунун түзүүдө: сызыктуу (линейное), баскычтуу (ступенчатый), концентрдик (концентр) түзүлүштөрдүн ичинен негизги мектеп биологиялык билим берүүнүн кайсыл түзүлүшүн тандап алганына талдоо жүргүзүлсө болмок.

2. Диссертацияда билим берүүнү прогноздоонун принциптерине толук талдоо жүргүзүлгөн эмес. М: Окуу китептеринин жана окуу-усулдук адабияттардын көптүк принциби биздин республикада кандай иш жүзүнө ашып жатат ж.б.

Сунуштар:

1. Диссертацияда, авторефератта окуучулардын предметтик ишмердүүлүгүн калыптандыруунун модели, педагогикалык шарттары иштелип чыккан. Жогоруда белгиленген терминдер мааниси жагынан тактоону талап кылат.

2. Кыргыз Республикасындагы түрдүү типтеги мектептерге кандай программа, окуу-методикалык комплекстер сунушталганы жөнүндө толук маалыматтар жок.

3. Биология предметинин жаңыланган түзүлүшүндө мазмундук жактан эмнелер өзгөрүлдү? Кийинки этаптарда кандай?

9. Диссертациялык кеңештин эксперти диссертацияны жана авторефератты карап чыгып, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 13.23.675 диссертациялык кеңештин эксперти педагогика илимдеринин доктору, профессор Д. Бабаев 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктери боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловнанын “Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы” деген темадагы диссертациясын тиешелүү түзөтүүлөрдөн кийин, алдын ала коргоого сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын
мүчөсү п.и.д, профессор

Профессор Бабаевдин колун тастактайм

10

27.11.2023

